

*Amics de l'Art Romànic
del Bages*

Butlletí núm. 52 - ABRIL de 1989

---

*Frontal de l'església de Santa Llúcia del mas Forn
(municipi de Rajadell) Arxiu: F. Villegas*

- **Figures catalanes en la literatura i el pensament europeus medievals.**
- **El castell de Merola, unes ruïnes ben significatives.**

EDITORIAL

Ens és molt plaent comprovar com, al Berguedà, una bona colla d'amics com nosaltres els bagencs han sabut engrescar tot un col.lectiu de ja més de cent socis, per tal d'estudiar i gaudir de l'atractiu de l'art romànic d'aquella comarca.

Veiem com les nostres iniciatives han estat valorades per alguns dels seus components, també socis nostres i aplicades amb el mateix tarannà agradívol. Això sense perdre mai la condició científica que sempre predomina en totes les activitats.

Aquest valorament, que a nosaltres ens portà a l'exclusió voluntària del primer grup d'aquest caire format a Barcelona que no opinava coincidentment com nosaltres, creiem que és el camí encertat en aquesta activitat. El motiu és ben senzill: hi ha molta gent afeccionada disposada a treballar voluntàriament en aquest camp de la recuperació del patrimoni, que queda exclosa quan hom solament pretén contemplar-ne la vessant científica i exclusiva dels erudits.

La fórmula ideal ha de ser, i de fet hem demostrat àmpliament que així funciona, compaginar el mestratge d'un reduït grup d'erudits amb les ganes de fer coses de tot el col.lectiu. La publicació de llibres, treballs, un butlletí, notícies a la premsa, etc., no tindrien cap ressò si al darrera no es fessin les sortides de visita i treball als monuments.

Per això ens complau que en una comarca veïna, totes aquelles persones que s'enten com nosaltres aquesta afeció facin caminades matinals de visita, treballs de recuperació i, àdhuc, un sopar de germanor entre els associats. Per molts anys!

Ben cordialment,

La Junta

FIGURES CATALANES EN LA LITERATURA I EL PENSAMENT EUROPEUS MEDIEVALS

La presència de l'obra de Sant Ramon de Penyafort, Arnau de Vilanova, Ramon Llull i Ramon Sibiuda en la literatura i el pensament europeus constitueix una bona prova del vigor de la nostra cultura ja a l'edat mitjana. Només és possible exposar-ne aquí alguns aspectes.

Sant Ramon de Penyafort (1185-1275) va ésser una de les grans figures de la cristiandat medieval. Nascut a Santa Margarida del Penedès, va ensenyar retòrica i lògica a Barcelona, es va doctorar a la Universitat de Bolonya i va entrar a l'Orde Dominicà. A Barcelona escrigué la seva *Summa de Casibus poenitentiae*, la qual va exercir una enorme influència doctrinal. La seva activitat eclesiàstica administrativa i els seus escrits varen dominar el segle XIII. Confessor del Papa Gregori IX, penitencier pontifici, general de l'Orde Dominicà, va tenir un gran protagonisme en la vida religiosa d'Europa i va intervenir intensament en els afers polítics i religiosos de les terres catalanes. La seva compilació i ordenació de les Decretals dels Papes des de Gràcia va estar en ús a l'Església fins al pontificat de Pius X, i la seva redacció de la Constitució dels Dominicans, fins a l'any 1924. Preocupat per l'activitat missionera, va fundar escoles d'àrab a Múrcia i a Tunis per a la conversió dels musulmans, i va ésser seguint les seves indicacions que Sant Tomàs d'Aquino, el Doctor Angelicus, va escriure la *Summa Contra Gentiles*, una de les cimeres de la filosofia medieval.

Però la seva obra va exercir també una notable influència en la literatura europea dels segles següents. En efecte, el Frare

Laurent o Lorens, confessor del rei Felip III de França, va compilar, el 1279, un tractat, titulat *Somme des vices et vertus*, que es basa fonamentalment en la *Summa de Casibus poenitentiae* de Sant Ramon. Aquest tractat, juntament amb un altre d'anònim procedent de la mateixa font, *Le Miroir du monde*, va originar, com escriuen K. Malone i A.C. Baugh (*The Middle Ages*) nombroses altres obres en anglès i francès. Així doncs, l'obra de Penyafort va passar a tot un conjunt de produccions literàries destinades a tenir una gran popularitat a Europa. El 1340 la *Somme* va ser traduïda a l'anglès per Michael of Northgate, amb el títol d'*Ayenbite of Inwyt*, és a dir, "*estímul de la consciència*", expressió que, curiosament, ha reaparegut en el nostre propi segle, obsessionat pel personatge Stephen Dedalus de l'*Ulysses* de James Joyce, com a manifestació del seu sentiment de culpabilitat. El 1488, encara, la *Somme* va ser traduïda en prosa anglesa per William Caxton, l'introduïdor de la impremta a Anglaterra.

La importància literària de l'obra de Sant Ramon de Penyafort no es limita, tanmateix, a produccions de caràcter moral. En efecte, a través de la *Summa Confessorum*, revisada per John of Freiburg, molt popular a Anglaterra al segle XIV, va constituir el substrat doctrinal del gran poema en versos al·literatius de William Langland (1330-1400), *Piers Plowman*, on es combinen la crítica social, el misticisme i un realisme poc freqüent a l'edat mitjana.

L'exemple més important, però, del protagonisme de l'obra de Sant Ramon a

Ramon Llull, en una miniatura de la *Vida coetània* de la Badische Landesbibliothek de Karlsruhe

Anglaterra és l'ús directe i literal que Geoffrey Chaucer (1340-1400) fa de la *Summa de Casibus poenitentiae*. Chaucer és el millor poeta anglès medieval i un dels millors de tots els temps i de tots els països. Els seus *Contes de Canterbury* tenen encara una gran popularitat i han estat fins i tot portats al cinema. Cal, doncs, recordar que, a la darrera de les narracions d'aquest llibre, *The Persouns Tale* (el Conte del Vicari), que és un llarg sermó en prosa sobre la penitència, Chaucer gairebé es limita a transcriure, sovint literalment, porcions de la *Summa* de Sant Ramon.

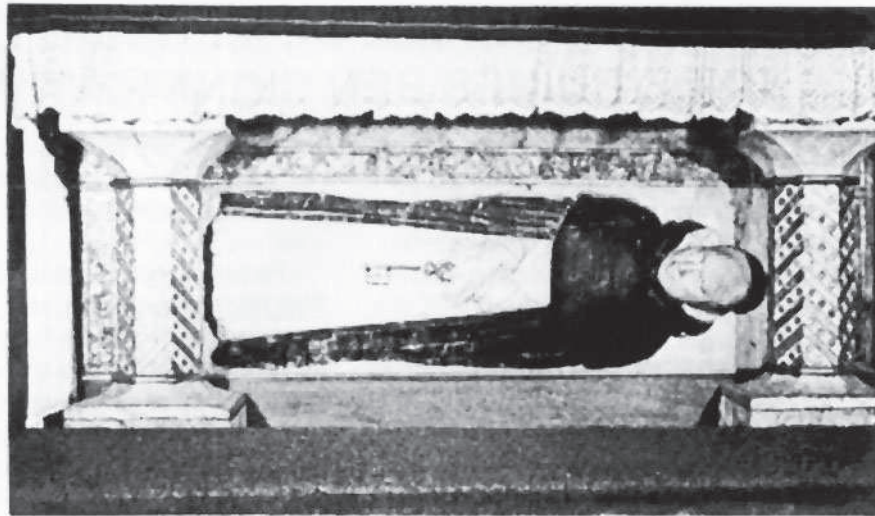
És també a l'obra de Chaucer que es troben diverses referències a Arnau de Vilanova (1238-1313), pensador, alquimista i sobretot metge, el qual va practicar una medicina basada més en l'experiència que

en els sistemes tradicionals i va transmetre a Europa aspectes de la ciència dels àrabs, que coneixia bé. En el *Chanouns Yemannes Tale* (el Conte del Criat del Canonge), Chaucer el cita pel seu nom i tradueix literalment Vilanova per *Newe Toun*, fent a continuació una referència al seu tractat d'alquímia *Rosarioum Philosophorum*. En altres contes apareixen referències a les idees d'Arnau sobre l'origen dels somnis i la seva simbologia, i l'anatomia i fisiologia del cervell.

Especulació i experiència

Una de les característiques de l'obra de Ramon Llull (1233-1315), el *Doctor Illuminatus*, nascut a Mallorca d'una família catalana, és que combina, com la d'Arnau de Vilanova, l'especulació i el misticisme amb una preocupació per l'experiència i les consideracions pràctiques. Interessat com Sant Ramon de Penyalfort per la conversió dels musulmans i els jueus, va aconseguir que el Concili de Vienne decretés la creació de *studia* de llengües orientals en cinc universitats, i va desenvolupar una apologètica basada, no en la Revelació, sinó en l'argumentació racional. Els seus escrits varen tenir una gran difusió durant tota l'edat mitjana, i el seu *Llibre del Ordre de Cavayleria* va ser precisament una de les primeres obres impreses a Anglaterra, després d'introduir-hi Caxton la impremta el 1476. Però la seva obra, com passa amb la dels grans creadors, va continuar exercint una notable influència en els segles següents. Al Renaixement, per exemple, va servir de guia i estímulo a Giordano Bruno i a Lefèvre d'Étaples, capdavanters, respectivament, del racionalisme i de l'evangelisme reformista, els dos moviments intel·lectuals que varen renovar profundament el pensament europeu. Sense oblidar que el sistema deductiu de la seva *Ars generalis* anticipa, en certa manera, el

Estàtua
sepulcral de
Ramon de
Penyafort
(segle XIV)
(capella del
sant a la
Catedral de
Barcelona)
(FAS-ICSA)

simbolisme algebraic desenvolupat pel filòsof Leibniz al segle XVII.

Un dels casos més interessants, i poc coneguts, de l'aportació de la cultura medieval catalana al moviment intel·lectual europeu el constitueix Ramon Sibiuda o Sebond. Nascut a Barcelona, Sibiuda va ensenyar a la Universitat de Tolosa, i el 1436 va acabar el seu *Liber creaturarum*, en el qual es proposava demostrar la veritat del cristianisme sense recórrer a les Escriptures i basant-se únicament en el "Llibre de la Natura" i "en allò que hi ha de més cert en tot home, és a dir, l'experiència". L'obra va ésser traduïda al francès per Jean Martin i va influir en el desenvolupament del primer Renaixement a França. Però el seu impacte específic en la cultura francesa va produir-se per un altre camí. En efecte, el pare del gran pensador Michel de Montaigne (1533-1592) va donar un exemplar en l'original llatí del *Liber Creaturarum* al seu fill i li va demanar que el traduís directament al francès. La lectura i traducció de l'obra de Sibiuda va contribuir a l'anomenada "crisi d'escepticisme" de Montaigne, el qual, en compondre els seus famosos *Essais*

(Assajos) va escriure "L'apologia de Raymond Sebond", que ocupa el bell mig del segon volum. L'Apologia constitueix un text capital per a la interpretació del pensament de Montaigne i va tenir una extraordinària influència sobre el moviment racionalista europeu, la qual perdura encara als nostres dies. És, tanmateix, de difícil interpretació. Per als uns, com H. Popkin, l'estudiós del pensament escèptic del Renaixement, constitueix l'expressió d'un escepticisme total. Per a altres, com l'historiador de la filosofia E. Gilson, quan Montaigne dóna algunes de les seves fórmules característiques no fa altra cosa que traduir Sibiuda. Ramon Sibiuda, per altra part, va ser un dels primers a desenvolupar l'argument en favor del cristianisme que Pascal (1623-1662) va recollir en el seu famós "pari" (aposta).

Sebastià Balet

(L'original d'aquest article, aparegué publicat al periòdic "Regió 7", Manresa, el dissabte 11 de febrer de 1989)

EL CASTELL DE MEROLA, UNES RUÏNES BEN SIGNIFICATIVES

Les ruïnes del castell són situades prop de l'església nova de Santa Maria de Merola, vora el camí ral i a la riba dreta de la riera de Merola, a la banda meridional del terme de Puig-reig (Baix Berguedà).

Aquest castell havia defensat un conjunt de terres incloses dins el comtat de Berga, en una zona estratègica des d'on es podia controlar el camí que, bo i travessant els dominis de Santa Maria de Serrateix, menava a Cardona i el Camí ral que ribetejava el Llobregat.

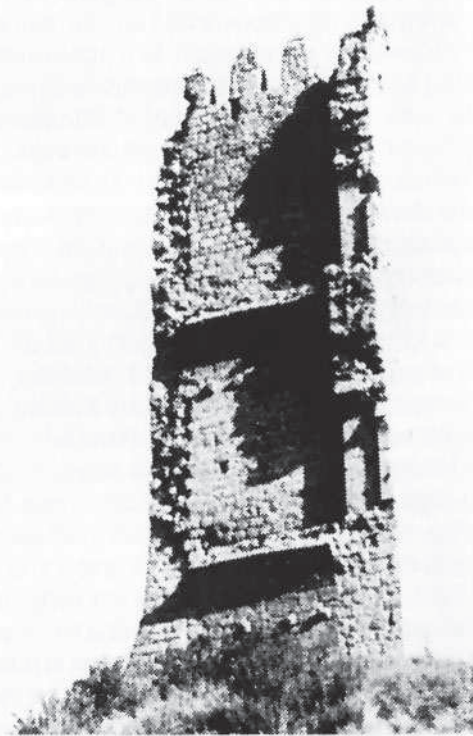
El lloc de Merola és esmentat des del segle X, i al segle següent apareix documentada una família que era feudatària de la Vall de Merola i ocupava la vicaria del castell de Puig-reig, ensems que feia importants donacions al monestir de Sant Pere de la Portella (1060-1085).

Les fonts documentals retornen al segle XII amb Bernat de Merola, personatge que intervingué en molts afers del vescomtat de Berga, i reapareixen al segle XIV fent referència d'una venda al rei Jaume II d'una colla de castells del Berguedà, entre els quals hi consta el de Merola (1309). Durant aquest mateix segle (1363) la reina Elionor va vendre, amb l'antuència del seu marit, la jurisdicció d'aquest castell, fins aleshores lligat amb el castell de Blancafort, a Pere Fresc de Berga.

Pel que fa a l'edifici, avui en estat ruïnós, només en resten uns fragments corresponents a la torre, entre els quals destaca la paret de tramuntana, que es conserva sencera, i una part del mur de llevant, molt trossejat, però amb uns indicis molt patents que, conjuntament amb el mur

nord, en permeten la seva restitució d'una manera força fidedigna.

Partint, doncs, d'aquests elements podem afirmar que la torre del castell era una construcció prismàtica composta de quatre nivells, desglossats en uns baixos, dos pisos i un terrat emmerletat. D'altra banda, els dos primers trams eren separats, tal com ho indiquen les restes subsistents, amb voltes de pedra, mentre que el tercer tram, ateses les característiques de l'edifici, devia ésser cobert amb un empostissat de fusta que, al mateix temps, feia de paviment del terrat.

Ruïnes del castell de Merola
(Foto F. Junyent)

Els pocs vestigis que s'han conservat de la paret de llevant són molt aclaridors pel que fa a l'estructura de la torre, per tal com encara mantenen els indicis, ben palesos, als dos portals que donaven entrada a la fortificació, els quals eren situats al primer i al segon pis. Ambdós portals, d'identica factura, tal com evidencien les restes subsistents, eren rematats amb un arc de mig punt, fets amb dovelles polides i de notables proporcions.

No hi ha vestigi de cap finestral, i és probable que no n'hi hagués cap, per tal com el terrat podia substituir la visió amb escreix.

L'aparell és ben treballat i admet diverses mides, tot i la unificació de filades horitzontals que es constata al llarg de les parets.

Tenint en compte la seva estructura i valorant la morfologia de l'aparell, aquest edifici respon a una obra romànica de caire militar, obrada segurament durant el segle

XII, amb el retorn de les formes prismàtiques que precediren a les torres rodones.

Francesc Junyent

Bibliografia

Els castells Catalans, vol. V. Barcelona, 1976, pag. 993.

Francesc JUNYENT, Alexandre MAZCUÑAN, Rosa SERRA i M. Dolors SANTANDREU: *Castell de Merola*, dins *Catalunya Romànica*, vol. XII. Editorial Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1984, pags. 399-400.

Antoni LLORENS: *Vinculació del trobador Guillem de Berguedà i dels seus pares, els vescomtes de Berga, amb el monestir de Santa Maria de Solsona*. "XXIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos" celebrada a Berga el 1979. Berga, 1982, pags. 86-87.

Joan SANTAMARIA: *Memòries del Monestir de Sant Pere de la Portella i de tot el seu abaciat i baronia. Solsona, 1935*.

M. Dolors SANTANDREU: *Els castells del Berguedà en un document de 1309*. "XXIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos". Berga, 1982, pags. 112-113.

NOTÍCIA SOBRE SANT AMANÇ DE VILADÉS

El dissabte dia 13 de maig, tingué lloc una primera reunió a Rajadell, per tal de parlar de la restauració de l'antiga capella de Sant Amanç de Viladés que des de fa uns mesos està en greu perill d'enderrocament.

A part de tres representants de la Junta de la nostra Entitat, hi assistiren l'alcalde de Rajadell, Sr. Isidre Santamaria, el propietari de la finca on es troba la capella, Sr. Isidre Viladés, i el rector de la parròquia de Rajadell, Mn. Lluís Solernou.

Degut a la precarietat en que va quedar una de les parets de l'absis aquest hivern,

quan es va produir un esfondrament d'una part del portal modern (1) es va acordar sol·licitar conjuntament un ajut a la Generalitat de Catalunya, per tal de que hom pugui donar solució definitiva per aquest interessant monument del nostre romànic rural. De moment i, després d'un primer apuntalament, el Sr. Viladés ha fet consolidar la part enderrocada (F.V.)

- (1) Veure l'article de F. Villegas "Sant Amanç de Viladés, una altra església bagenca que cau" al nostre anterior butlletí núm. 51, març de 1989.

Claustre de Sant Joan de les Abadesses, segons una fotografia recollida per Ignasi Rubinart, en la sortida col·lectiva del dia 16 d'abril de la nostra Entitat per terres del Ripollès. Es visità, en dos autocars de seixanta places, aquesta població, el monestir, l'església de Sant pol, el museu local, així com la població i esglésies de Molló, Llanars i Camprodon (F.V.)

Edita: AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES
Local: Pujada del Castell 30 Telf. 873 16 06
Coordinació: Francesc Villegas i M. Carme Torras
Col.laboracions: Sebastià Balet i Francesc Junyent
Correcció: Pere Roca
Dipòsit Legal: B-35519-84
Imprimeix: Copisteria SARRIÓ

Correcció:

ÒMNIUM CULTURAL

Col.labora:

AJUNTAMENT
DE MANRESA